

får vi diskutera hur materialet skall se ut och vilka ämnesområden vi skall koncentrera oss på. Jag kan redan nu föreställa mig att miljöutredningen, som vi skall tala om i morgon, kommer att visa att vi har behov av en vidgad utbildning i just dessa frågor och att vi under ett par år bör koncentrera oss på den uppgiften. Till den saken återkommer vi från förbundet.

Till sist gäller det frågan om den fackliga utbildningen av invandrarna. Det frågades hur långt LO kommit med denna. På LO-skolan har man haft ett par kurser för invandrarna. Dessa kurser har förutsatt att deltagarna hjälpligt kunnat svenska. De har alltså inte hållits på finska, serbokroatiska eller grekiska. Givetvis har man vid uppläggningsen av kurserna tagit hänsyn till deltagarnas kanske bristfälliga kunskaper i svenska språket. I år anordnar LO fyra sådana kurser, och verksamheten kommer givetvis att utvidgas.

Även frågan om utbildning i svenska språket för invandrare har berörts i diskussionen. Det är ett mycket större problem. Vi har inom våra branschområden anställda som är analfabeter. Men utbildningen i svenska språket kan vi inte svara för. Enligt överenskommelse mellan LO och SAF — och detta understrykes ännu kraftigare av invandrarverket — skall arbetsgivaren se till att den arbetskraft som tas hit får en ordentlig utbildning inte bara i svenska språket utan även om det svenska samhället. Detta är alltså arbetsgivarnas uppgift, medan det är vår uppgift att ta hand om den fackliga utbildningen.

Kongressen beslöt

att bifalla förbundsstyrelsens förslag.

Tal av statsminister Olof Palme

Förbundsordförande *Åke Berggren*: Vi har nu kommit till den tidpunkten på kongressen då vi har nöjet att hälsa ordföranden i det socialdemokratiska partiet, statsministern och regeringschefen Olof Palme välkommen.

Vi vet att det alltid blåser kring honom, och vi ser med intresse fram emot vad han har att säga kongressen.

Vi är tacksamma för att Du har velat ta Dig tid och komma till oss. Jag hälsar Dig hjärtligt välkommen till Svenska Livsmedelsarbetareförbundet och dess jubileumskongress.

Statsminister Olof Palme: Kongressdeltagare! Det är en stor glädje för mig att framföra en hälsning från det socialdemokratiska partiet och från regeringen till denna kongress och en hyllning vid jubileet.

Det finns många dagsaktuella ting att tala om: avtalsrörelsen, ekonomi, riksdag, reformprogram osv. Men jag hade tänkt att i detta tal huvudsakligen uppehålla mig vid några principiella frågor som har med demokratin att göra. Jag tyckte att det var lämpligt, eftersom det här också blir något av ett hyllningstal vid Livsmedelsarbetareförbundets jubileum.

Det väcker i dag ingen uppståndelse om någon bekänner sig till demokratin. De flesta vill betrakta sig som goda demokrater. Då kan man säga: "De demokratiska idéerna är starkt förankrade hos folket. Allting är ganska gott."

Men detta konstaterande rymmer också vissa faror.

Det kan leda till att vi självbelåtet glömmer att de flesta människorna i världen lever under förtryck av främmande herrar eller inhemska härskare. Politisk frihet i den mening vi lärt oss att värdesätta den är ett privilegium för en liten minoritet av jordens folk.

Det kan medföra att vi slappnar i vaksamhet inför missbruk av ordet demokrati. Handlingar som vi ur moraliska synpunkter måste fördöma — utan att vi därför behöver jämställa dem — sker nästan alltid i demokratin namn. Raspolitiken i Sydafrika, överstejuntans tortyr i Grekland, Portugals kolonialkrig i Afrika sägs gälla demokratin och den fria världen. Östeuropas diktaturer uppfann ordet "folkdemokrati" som täckmantel för förtrycket. Bomber vräks över Vietnams, Laos och Cambodjas byar i demokratin och frihetens namn. Så kan missbruket leda till att ordet mister sitt skimmer och nya generationer förbinder det med sådant de upplever som vederstyggligt i dagens värld.

Kanske vi heller inte tillräckligt känner att demokratin är och måste förbli ett ofullkomligt styrelseskick. Den kan och tål alltid att kritiseras. Då tar man till hårda ord — "pampvälde" talar man om. Avståndet mellan styrande och styrda påtalas. Man angriper det s. k. systemet, som anses befolkat av höga gubbar, organisationer och maktapparater. Detta kan vara led i en nyttig och nödvändig självprovning, som det finns all anledning att lyssna till. Men alltför lätt tas orden i munnen av dem som har till syfte att förgöra demokratin. Historien ger många exempel på att demokratin krossats av människor som sagt sig kämpa för "verklig demokrati" och "folkets egentliga mening".

Insikten härom kan leda oss till en försvarsposition som skymmer att demokratin är ett utomordentligt krävande styresskick. Den måste finna ständigt nya vägar till vitalisering, till att nå ut till människorna för att engagera dem och göra dem aktiva. Diktaturen bjuder ett maskineri i lydriad, slutet och till det yttre väloljat. Demokratin bygger på lojalitet, öppenhet och pulserande liv. Den måste därför ständigt vinnas på nytt.

Demokratin, slutligen, har en social innebörd. Människornas medverkan bygger på en förväntan om förändring i den sociala verkligheten. Glänsande demokratiska former blir tomma skal om de inte förmår visa

handlingskraft när det gäller att lösa de problem som människor upplever som väsentliga i sin tillvaro.

Det kan mot den bakgrunden vara skäl att säga något om arbetarrörelsen och demokratin. Det blir också något av mitt bidrag och min hyllning till Livsmedelsarbetareförbundets 75-årsjubileum.

Vid den tid då Livsmedelsarbetareförbundet bildades stod arbetarrörelsen mitt uppe i vad Hjalmar Branting kallade för "de våldsamma undertrycksförsökens period." Samhällets alla maktmedel togs i anspråk för att slå ned arbetarrörelsen. Den var socialt förbisedd och föraktad, politiskt utestängd. Det hade varit förklarligt om den letat efter desperata utvägar ur förtryck, behärskats av tanken på att möta våld med våld. Så blev icke fallet. Vid den andra partikongressen 1891 förklarade det socialdemokratiska partiet visserligen att det måste "taga i betraktande möjligheten av att det organiserade våldet kan bli det lidande proletariats slutliga förlossare", men "så länge ännu inte den allmänna rösträttens fredliga medel är prövat uttalar kongressen på det bestämdaste sitt ogillande av all slags dynamitagitatorer och stämplare som förrädare mot våra principer sådana agitatorer, som upphetsar massorna till våldshandlingar mot enskilda". Man tog avstånd från våld, anarkism och bolsjevism. Man valde den parlamentariska vägen med röstsedeln i handen.

Den stora massan av arbetare var utestängda från rösträtten. Men rösträtten för de besuttna ansågs inte som ett vapen i förtryckarnas händer. Det var det faktum att rösträtten begränsades till klasser som hade makt och privilegier som var målet för kritiken. Rösträtten förkastades inte. Den hade ett eget värde. Den ville det arbetande folket också ha. Kampen blev lång och hård. Det tog mer än ett kvartssekel innan den allmänna rösträtten blev verklighet. Det vittnar om stort, nästan oändligt tålamod hos rörelsen.

Segern vanns med fredliga medel. Stundom söker man i dagens debatt ge ett falskt romantiskt skimmer åt arbetarrörelsens genombrottsår, som om det var anarkisternas reflexhandlingar som gett resultat, som om det var unghinkarna som fört färlan och haft ledningen. Så borde arbetarrörelsen agera också i dag, lyder den underförstådda slutsatsen. Ingenting kunde vara felaktigare. Arbetarrörelsen vann förtroende och blev en stor folkrörelse på grund av innehållet i de politiska och fackliga kraven, men också därför att folkets krav när det gäller målet förenades med värdighet, självdisciplin och ett benhårt fasthållande vid den fredliga samhällsordningens metod. Så byggdes en folkrörelse. Och det är en lärdom som vi inte glömmet.

Just i segerns ögonblick, just som den allmänna rösträtten beslutats i Sveriges riksdag, stod vi ånyo inför ett vägval. Det första världskriget gick mot sitt slut. Gamla självhärskardömen ramlade som käglor ute i Europa, kejsaren i Tyskland, tsaren i Ryssland osv. störtades. Återstod

valet mellan revolution och reformism. I det läget, det kritiska året 1919, fällde Hjalmar Branting följande ord:

”Vi ha kämpat en mansålder för demokratin. Icke skall man kunna inbilla oss, att det vi kämpat för är en värdelös illusion. Finns det verkligen någon, som på allvar önskar, att vi skulle stå där vi stodo, då rösträttskampen började? Envar förstår, att något sådant är orimligt. De flesta torde även inse, att ett folk inte kan leva sitt liv utan demokrati, men det är farligt att försvaga känslan härför hos arbetarna, ty detta kan komma att få till följd, att de andra klasserna åter rycka makten till sig. De klasser, som stå emot arbetarklassen, kunna egentligen icke tänka sig bättre bundsförvanter än dem, som bland arbetarna försöka framställa demokratin som värdelöst bosch.”

De orden duger gott som motto för vår verksamhet ännu i dag.

På 1930-talet ställdes frågor om demokratis förmåga att överleva ånyo på sin spets. Valet föreföll många stå mellan kommunism och nazism. Ute i Europa tvinade demokratierna bort eller fälldes. Demokratin hade inte mycket att peka på. Bakom sig hade man 1920-talets många arbetslöshetskriser, politisk splittring, parlamentarisk svaghet. Så kom löften om starka män som skulle röja upp, skapa ordning och ge arbete åt miljoner arbetslösa.

Ändå överlevde demokratin, i Franklin Roosevelts USA, i England och på andra håll. Det gav människorna hopp i de totalitära staterna. Demokratin levde som ett mål och en dröm i Hitlers koncentrationsläger och i Stalins slavlager. Roosevelts ambassadör i Berlin under 1930-talet, Charles Dodd, beskriver triumferande i sin dagbok hur nazisterna i Sverige, trots intensiv propaganda, trots arbetslösheten, inte lyckades erövra ett enda mandat i valet 1936.

Kampen för demokratin krävde fasthet och trohet mot idealen. Så här sade Per Albin Hansson, jag tror det var redan 1933: ”Det måste alltjämt sägas ifrån att våld och demokrati äro varandras fiender, att våldshandlingar endast kunna skada vår sak, att varje undfallenhet från vår sida mot våldspredikningar ger näring åt våldsspekulationerna på annat håll, att så länge vi umgås med våldstankar riskerar att driva fram krafter som annorstädes mördat demokratin. Det gives här igen kompromiss. Skulle nävrätten tolereras bleve ordnat demokratiskt samhällsliv omöjligt. En demokratisk ordning kan icke bestå utan disciplin, respekt för lagarnas och ordningens upprätthållande. Alla har vi i det avseendet vårt ansvar och icke minst den arbetarklass, som representerar den starkaste samlade politiska makten i vårt land. — — — Land skall med lag byggas. Denna för demokratin grundläggande sats kommer den svenska socialdemokratin i alla skiften att förbliva trogen.”

Liksom Hjalmar Branting ställde Per Albin Hansson troheten mot demokratin som en förutsättning för samhällsomdaningens genomförande.

Jag citerar vad han yttrade vid ett tillfälle under kriget: "Det sades också häromkvällen något om, att först när demokratin blir socialistisk får den sin stora betydelse. Återigen ett försök att suddas ut känslorna av *förpliktelser mot demokratin nu*. Det är klart, att demokratin skall bli socialistisk. Utan att vi får även ekonomisk demokrati, är demokratin icke fullständig. Vi arbetar för att bygga ut den på det sociala och ekonomiska fältet, men förutsättningen för att kunna fullständiga den är att bevara vad vi redan vunnit. Man kan också säga, att det enda sättet att vinna en folkmajoritet för detta utbyggande är att visa trohet till den demokrati, som redan tillkämpats. Man lägger icke ökat ansvar hos den som sviktar under ett mindre, men lägger icke sitt öde i händerna på den som visar vacklan och svaghet. Undfallenhet i kritiska dagar väcker misstänksamhet, kommer folk som är på väg till oss att tveka, försvagar vårt förtroende. Det är lätt att draga lärdomen av detta, aldrig slappnande vaksamhet, stå i viljan och kraft i tagen.

Det gäller att skydda vårt land från olyckor, som övergått andra länder och folk, att kväva de upplösningens och desperationens krafter, som tror att deras tid kommit även hos oss, att trygga fredlig utveckling på lagens grund, att visa den demokratiska styrelsens förmåga att länka folkets öden fram till tryggad försörjning och lagbunden frihet."

Men demokratin överlevde och den gjorde det därför att människorna kände att den i sig representerade ett värde och en möjlighet.

1948 — då folkdemokratin triumferade i Prag, upplevde vi dess värde, och under mörka efterkrigsår gick socialdemokratin ånyo ut till kamp för demokratins idéer mot diktaturens anhängare i vårt land.

Den 21 augusti 1968 — då pansarvagnarna rullade på Prags gator och drömmen om folkstyre krossades för tredje gången på 30 år i Tjeckoslovakien — visste vi alla precis vilka värden som demokratin bjuder.

Jag har här ganska utförligt citerat vad som under vår historia sagts om demokratin. Det är inte bara avsett som en historisk kavalkad. Avsikten är den att det som sades 1891, eller 1919, eller 1933, eller 1948 — det har samma giltighet i dag. Ett parti, en rörelse förändras genom åren. Den påverkas och den får nya uppgifter. Men det finns vissa grundläggande idéer som står fast. Där får man inte svikta, ty då förlorar man mycket av det som givit rörelsen innehåll. Då sviker man vad väldigt många människor i landet upplever som en trygghet, nämligen trofastheten mot demokratin, respekten för lagbunden ordning, och avvisandet av våldet som politiskt kampmedel.

Sålunda beslöt arbetarrörelsen att välja reformismen som metod att förändra samhället. Det var under den målsättningen man samlades 1891. Arbetarna kom direkt från arbetsplatserna, men de valde intuitivt denna väg. Hade de fel eller hade de rätt, om vi nu ser till resultatet?

Vi behöver inte hänge oss åt självberöm eller överdriven förnöjsamhet.

Inte heller behöver vi skämmas. Vi kan faktiskt konstatera att vi nått längre än något annat land när det gäller trygghet och välfärd, vare sig landet haft en reformistisk eller revolutionär utveckling. Man behöver bara peka på socialpolitiken, arbetsmarknadspolitiken, utbildningspolitiken och den kraftiga standardstegringen, såväl i fråga om privat konsumtion som samhällelig service.

Det har vidare inom den s.k. blandekonomin skett en omfattande maktförskjutning från enskilda kapitalintressen till samhället. Löneandelen av nationalinkomsten har påtagligt stigit under de senaste 15 åren och är klart större än i andra länder. Inkomstfördelningen är gynnsam i ett internationellt perspektiv.

Jag säger inte detta för att undanskymma de brister som finns i samhället, utan för att konstatera att den reformistiska metoden visat sin slagkraft när det gäller att förbättra människornas tillvaro. De testuggare som hävdar att ingenting skett i Sverige på 40 år befinner sig långt från verkligheten. Det vet de i själva verket. Ändå är de tvingade att hålla fast vid sina teser, ty annars mister argumentet för en våldsam revolution sin sälta. Revolutionen med alla de mänskliga offer den innebär, blir ju bara meningsfull som en sista desperat utväg när alla andra möjligheter är stängda. Dess syfte är att möjliggöra ett fredligt uppbyggnadsarbete. Dagen efter revolutionen blir revolutionären kne gare. Det är inte fullt så romantiskt. Men det är vardagen.

Jag minns ungdomar som jag träffade i Algeriet och som slagits för att landet skulle bli fritt från franskt förtryck. Under nio år hade de levat under jorden. Jag frågade dem vad de nu skulle göra. Jo, de skulle bli sjukhusadministratörer, kommunalmän och annat. Men en del sade: "Vi är förstörda för all framtid. Vi kan aldrig inpassa oss i samhället igen. En hel generation har fått offra sig för att vårt land skall bli fritt, för att göra revolution mot främmande herrar."

En hel generation fick offras för detta. Jag tror att man har ytterst liten förståelse för den sidan av revolutionens väsen på en hel del håll i det svenska samhället. Men jag tror att svenska folket i gemen inser hur det ligger till. Utvecklingen är ju också den att revolutionens anhängare splittras i allt fler och allt mindre sekter, där de kan värna sin renlärighet i inre fejder. Vi har inte tid med revolutionära drömmar, ty vi har alltför mycket att uträtta för att förbättra och förändra det svenska samhället. Vi har inte råd med opportunistiska lekar med våldet, vare sig i stort eller smått, ty vi är alltför angelägna att värna människors trygghet och deras förtroende för fredlig samlevnad och för hållfastheten i demokratiskt fattade beslut.

För reformismen blir organisationen, rörelsen, det viktigaste instrumentet för samhällsomdaning. För att den skall kunna vara ett sådant instrument fordras öppenhet, respekt för kamraterna, hänsyn och sammanhåll-

ning. Organisation liksom folkstyret måste bygga på ett representativt system. Man väljer förtroendemän som får företräda de andra. Det är inget idealiskt system. Det perfekta styrelseskicket existerar inte. Men det är det bästa som står oss till buds. Någon måste företräda de andra. Vi kan inte samlas på en plats och besluta allting. Alternativet till ett representativt system är att representationen är helt slumpmässig eller bestäms av helt andra än demokratiska principer.

I Sverige har arbetet i folkrörelserna varit den naturliga vägen att förankra demokratin. Det har varit fråga om praktiskt vardagsarbete i fackföreningsrörelse, Kooperation, nykterhetsrörelse, ungdomsorganisationer, politiska partier. Det har gett stabilitet och långsiktighet åt arbetet. Det har för oerhört många människor betytt chansen att i gemenskap med andra förbättra sina medmänniskors och sina egna ekonomiska, sociala och kulturella villkor. Demokratins vitalitet och handlingskraft i de nordiska länderna beror väsentligen på folkrörelserna.

De utsätts nu från vissa håll för hårda, ofta lite föraktfulla angrepp. Kommunalmän, fackliga förtroendemän och folkbildare klumpas ihop till en skock anonyma makthavare, och här finns en stundom ohelig allians mellan den yttersta högern och den yttersta vänstern — den ena angriper för att man vill slå sönder systemet, den andra angriper därför att demokratin är ett hot mot de egna privilegierna.

Stundom bjuds stormötet — där den rent fysiska styrkan ofta avgör och där talkören framstår som retorikens höjdpunkt, — som ett alternativ. Arbetarrörelsen vårdar sina stormöten — på första maj och vid andra tillfällen — för att skapa opinion. Men den värnar också sina demokratiska arbetsformer. De ger även den lågmälde chansen att diskutera. De ger människorna möjlighet att i gemensam, praktisk handling förverkliga solidariteten. De fostrar till hänsyn och förståelse.

Under senare år har en rad aktivitetsgrupper för olika ändamål kommit till. De har säkert kommit för att stanna. Det vore fel att nedvärdera dem. De kan sätta strålkastarljuset på brister och ofullkomligheter. De kan stimulera människor, göra dem aktiva. De har goda möjligheter att dra till sig uppmärksamhet.

Men det som är deras styrka är samtidigt deras svaghet. Bristen på långsiktig målsättning och helhetssyn, och tillfälligheten i snabbt uppblussande aktioner gör dem lätt till dagsländor. Det är oerhört pretentiöst när man på en del håll söker framställa dessa grupper som ersättare för folkrörelsens demokrati. De skulle leda till ett anarkistiskt styrelseskick, bli en jaktmark för de starka och hänsynslösa och en fara för de svaga och lågmälda.

Man möter hos folkrörelsernas företrädare ofta en stor bitterhet mot massmedia. Man glöms bort, skuffas bort, tycker man. Kritiken är delvis orättvis. Massmedia har betytt mycket för att vitalisera den politiska de-

batten, sprida kunskap om fakta och idéer. Detta glömmar man ofta. Det ligger emellertid i massmedias karaktär att premiera den nyhet som ger den uppseendeväckande rubriken eller den goda kameravinkeln.

Jag frågade nyligen en företrädare för ett Folkets Hus i en mellan-svensk stad hur många möten man hade per dag. Svaret var 3—4 om dagen, ett tusental per år. Dit kommer nästan aldrig massmedia och det skall vi inte räkna med. Men där skapas i hög grad den praktiska politiken, fackligt och politiskt. Där samlas rådslagen och studiecirkelarna. Där dras riktlinjer upp för lönepolitik, agitation, kampanjer. Där skrivs motioner till fullmäktige, partidistrikt, kongresser. Där växer frågorna fram och förankras i vardagen. Detta är demokrati. Det förekommer varken i ett diktatoriskt eller ett anarkistiskt samhälle.

Det finns egentligen två slags dramatik.

En är stormötets hektiska, glansfulla men snabbt bortdöende spänning. Det blir lätt en jakt efter ständigt nya barrikader, efter magiska gester att trollbinda ögonblicket med. Den andra är de hundratusentals människornas som i praktiskt, strävsamt vardagsjobb formar ut riktlinjer för politiken och omsätter den i handling. Det är den dramatiken som är grundvalen för vår demokrati.

Men det vore farligt att teckna en idealbild som inte stämmer, eller att försöka döva självkritiken. Demokratien är inte ny längre. Den bärs inte upp av den första vågen av entusiasm. Den är folkhemskt etablerad och vardaglig. Den har ryggriktiga stolar och Amelin på väggen. Därmed löper den också risk att stelna. Glåpord om pampar bör inte hindra oss att bekämpa den pamp som kan rymmas inom var och en av oss. Tjat om byråkrati bör inte hejda oss från att lyfta näsan ur trallen, kritik och debatt bör inte upplevas som en plåga, utan som en stimulans. När avdelningen blir större, kommunerna färre och frågorna flera ställs större krav för att hålla vitaliteten vid liv. Det är alldeles korrekt att säga att många människor känner vanmakt inför svårigheten att överblicka och påverka skeendet.

För att bevara vitaliteten måste demokratien gå ständigt vidare framåt till nya områden, med nya metoder för att stimulera människorna och ge ansvar.

Det gäller inom våra egna organisationer. Rådslagen som tagits upp inom partiet och inom åtskilliga fackförbund innebär en förnyelse av det politiska arbetet som väckt stor internationell uppmärksamhet och kopierats av alla andra partier i Sverige. För att ta ett exempel: Vi sände ut förslaget om stöd till äldre arbetskraft på snabbremiss till våra organisationer. Tusentals människor samlades i små grupper, diskuterade problemen och sände in sina svar. Många av dem hade en unik kunskap om verkligheten på detta område. Inrikesministern Eric Holmqvist kunde i sin proposition till riksdagen redovisa flera punkter där rådslagsgrupper-

nas synpunkter direkt påverkat förslaget.

Det gäller inom produktionslivet. Frågan om medinflytande kommer att stå i förgrunden under 70-talet. Det är inte bara demokratiskt värdefullt, det är nödvändigt för att lösa problemen. Tage Erlander har i en rad artiklar visat hur en förbättrad arbetsmiljö kräver ett ökat inflytande och en aktiv medverkan från löntagarna själva. Lika litet som under rösträttskampen kräver man makten för dess egen skull. Men en social förnyelse av villkoren i arbetslivet kan endast äga rum om de anställda arbetarna och tjänstemännen får möjlighet att själva påverka förhållandena på de arbetsplatser där de gör sin insats.

En sådan social förnyelse behövs. Jag har många gånger sagt att för att gå framåt som nation måste vi bygga ut vår industri — det är den som ger exportinkomster så att vi kan betala vår import, våra utlandsresor, vår u-hjälp. Vill vi skapa sysselsättning i glesbygderna måste vi industrialisera där. Vill vi ge nya möjligheter åt undersysselsatta eller öppna vägen för kvinnorna ut i förvärvslivet måste det finnas arbetsplatser, förutom daghem och sådant. Det innebär en industrialisering. Så långt är vi helt med. Den ekonomiska politiken måste inriktas på detta. Men samtidigt har jag sagt: "Vad hjälper det att bygga nya fabriker och skaffa nya maskiner, om det inte finns människor som vill arbeta där och stå bakom de nya maskinerna?" Det räcker inte med att förbättra och förnya produktionsapparaten — man måste också förnya människornas levnadsvillkor i produktionen.

Vi har byggt upp en väldigt slagkraftig offentlig sektor.

Vi har förberett människorna för produktionen genom att ge en bra utbildning. Vi har skapat ett underlag för produktionen genom att bygga vägar, avlopp, gator och bostäder. Vi har genom sjukvården och sjukförsäkringen tagit hand om dem som blir sjuka. De som lämnar produktionen har vi tagit hand om genom pensionsförsäkringen. De som slås ut ur produktionen genom arbetsmarknadspolitiken som genom omskolning ges möjligheter till nya jobb. Men hela tiden har vår verksamhet kretsat kring produktionen. Framtidens reformarbete skall inte tassa omkring utan gå direkt på produktionsförhållandena.

Det måste vara mer rationellt att satsa på en reformering av arbetslivet än att begränsa sig till att genom stora och kostnadskrävande reformer utanför arbetslivet kompensera människorna för en hård och slit-sam arbetsmiljö och för att ta hand om dem som slagits ut. Det gäller ett brett reformprogram. Det gäller arbetsmiljön, som står i centrum på denna kongress — den är en social verklighet som man upplever. Det gäller sysselsättningen. Stödet till den äldre arbetskraften var ett nödvändigt ingrepp i produktionslivet. Vi hade två slags arbetsmarknader — en för de unga, friska och starka i produktionen och en för de äldre och handikappade som slagits ut och som samhället fick ta hand om i skyd-

dade verkstäder och beredskapsarbeten, genom förtidspension och allt det andra. Därför måste vi ingripa till skydd för den äldre arbetskraften. Vi kan i sista hand med lagens hjälp se till att arbetsgivarna anställer äldre arbetskraft. Tvång, säger någon. Men inte tror jag att de äldre arbetstagarna upplever det som tvång.

Över huvud taget gäller det att skapa en bättre attraktivitet i det industriella arbetet, om vi vill leva som industrination. När jag 1968, då jag fortfarande var utbildningsminister, presenterade yrkesutbildningsreformen, sade jag att jag var övertygad om att 70-talet skulle komma att innebära en renässans för det praktiska yrkesarbetet. Det är därför vi har skapat en gymnasieskola som förbereder för denna renässans genom en starkare ställning åt yrkesutbildningen. Då var det nästan ingen som lyssnade, och då blev det inga rubriker. Men i dag är vi där, var och en inser att denna renässans för det praktiska yrkesarbetet måste komma. Den kommer inte av sig själv, utan det krävs att vi med reformer går in och förändrar arbetslivet och därmed understryker värdet av den insats som görs av människor som står i den aktiva produktionen. Det räcker inte att samhället går in och gör det. Skall det bli någonting av måste också löntagarnas inflytande på arbetsplatserna förstärkas. De vet själva bäst var svårigheterna ligger och var de skall sätta in sina krafter. Och så blir demokratin i arbetslivet inte bara ett värde i sig — det blir ett sätt att förändra produktionslivet till rimligare förhållanden. Därmed återkommer jag till det som jag var inne på i början. Jag sade att demokratin har en social innebörd. Den är inte bara form, utan innehåll. Folket skall ha möjlighet att påverka sina villkor. Demokratin skall kunna praktiskt lösa de problem som människorna upplever som centrala. Det är en fråga om förtroende för möjligheten att gemensamt forma sin framtid. Demokratin förtvinar om den saknar handlingskraft.

En del förtvivlar inför de ändlösa diskussioner, de stundom hårda politiska strider, de kompromisser och den ständiga illustration till mänsklig skröplighet och ofullkomlighet som demokratin uppvisar. De förhäxas av de slutna systemens yttre bild av målmedvetenhet, sammanhållning och handlingsförmåga. Det är en felsyn. Hitler och Mussolini gav bilden av styrka. Men inuti var systemet ruttet, galet och korrumperat. Stalins diktatur gick segrande fram, och ängsliga teckentydare visade på kontrasten mellan stalinismens obändiga kraft och demokratins svaghet. Nu vet vi att bakom fasaden gömdes en oändlig byråkrati, ineffektivitet, en ängslig bevakning och förföljelse av människor.

I dag förhäxas en del av den kinesiska kommunismen och de multinationella företagen i väster som framtidens två motpoler. De är slutna system. Men i grunden känner jag ingen oro. De kommer också att drabbas av slutenhetens öde, om de inte förmår öppna sig.

Öppenheten, debatten, det folkliga inflytandet är en styrka. Det visade

sig på 30-talet att det gick att med demokratins medel lyfta landet ur massarbetslöshetens gissel och massfattigdomens plåga, och det var det folkliga inflytandet, i folkrörelser, i fackliga organisationer som stakade ut kursen, bar upp reformarbetet.

Uppbyggnadsarbetet efter kriget klarade demokratin, trots alla klagovisor och svårigheter, med större vitalitet och framgång än diktaturen. Ser man på det reformarbete som under efterkrigstiden genomförts i de nordiska länderna finns inget motstycke därtill i någon diktatur.

En diktatur kunde inte klara det. Den saknar den levande kontakten med människorna, det ständiga växelspel mellan styrande och styrda, folkrörelsens medlemmar och deras ledning, som ger ett värde åt demokratin.

Öppenheten, är sålunda demokratins främsta styrka. Den får inte förrådas. De dokument som nu publiceras om den amerikanska Vietnampolitiken under 60-talet och som visar en klar motsättning mellan de synpunkter som den politiska och militära ledningen redovisade för folket och de förberedelser för aggression som den i hemlighet bedrev är ur demokratisk synpunkt något av en katastrof. Det förefaller som man medvetet fört folket bakom ljuset om sina verkliga avsikter. Jag har sedan många år hävdats att kriget i Vietnam, långt ifrån att vara ett försvar för demokratin, utgör ett hot mot demokratins ideal i hela världen. För inte länge sedan ansåg man på en del borgerligt håll denna synpunkt närmast landsförrädisk. Det kommer ständigt nya bekräftelser på att kritiken mot kriget i Vietnam var riktig. Skall människorna i världen bevara förtroendet för ett demokratiskt styrelseskick måste Förenta Staterna omedelbart, fullständigt och ovillkorligt försvinna ur Vietnam. Det vietnamesiska folket måste självt få bestämma om sitt öde.

Även om detta elände fortsätter kommer 70-talet att ställa mycket stora krav på demokratins handlingskraft. Den tekniska utvecklingens konsekvenser för sysselsättning och trygghet, miljöförstöringen, risken för växande klyftor och ökade klasskillnader är inga onda drömmar. De är realiteter här och nu, de upplevs av människor som ett hot, påverkar deras förtroende för framtiden och möjligheter att påverka framtiden.

Förutsättningen för att lösa problemen är att vi öppet redovisar dem. 1912 skrev Rickard Sandler en bok som hette "Samhället sådant det är". Den fick enorm genomslagskraft. Den talade i nyktra, kalla siffror om hur människorna hade det. Fakta gav den en agitatorisk slagkraft.

Jag har redan understrukit att vi sannerligen har anledning att känna stolthet över det reformverk som uträttats här i landet. Arbetarrörelsens idéer har i praktisk handling visat sin slagkraft. Så kan vi öppet redovisa de brister som finns, t. ex. de här:

Inkomstfördelningen i landet är orättvis. Skillnaderna i levnadsnivå är för stora. Många har, i förhållande till flertalet, alltför låga inkomster. Det visar statistiken i kalla siffror.

Arbetsmiljön är ett hot mot många människors hälsa. Därför känner de fruktan. Livsmedelsarbetarförbundet redovisar på sin utställning de yrkesskador och risker som drabbar era medlemmar. Det är en del av samhället sådant det är. Jag skall om två dagar öppna en konferens för allergiforskare, och jag skall då föra fram budskapet från er undersökning för att visa vad deras forskning kan betyda.

Rationaliseringen, föränderligheten ger högre standard. Den kostar också många människors sysselsättning. Därför upplever de otrygghet.

De äldre på arbetsmarknaden drabbas särskilt hårt. De blir oftare arbetslösa, de blir arbetslösa under längre tid, friställning är ett ständigt upplevt hot.

I glesbygd och avfolkningsbygd ser människorna gemenskapen försvinna därför att arbete saknas och servicen försämras.

Alltför många kan ännu inte få den vård, den utbildning, den bostad de borde vara berättigade till.

Demokratin gör fortfarande halt utanför fabriksportarna.

Så kunde jag fortsätta. Arbetarrörelsens styrka har varit att vi alltid gått i spetsen för kritiken av det samhälle vi i så hög grad själva har skapat. Det är detta som ger oss drivkraften framåt. Det speglar i grunden självförtroende.

Naturligtvis löper vi då risken att på kort sikt gå emot en opinion eller att skapa förväntningar om en snabb lösning av problemen. Men vi har lärt oss att samhällets förändring kräver tålamod.

Vid sitt bildande krävde socialdemokratin allmän rösträtt. Det tog 30 år innan den genomförts.

"Arbete åt alla" var arbetarrörelsens främsta paroll. Det dröjde till 1930-talet innan massarbetslösheten kunde röjas undan och till 1940-talet innan vi nådde full sysselsättning.

Människorna har i grunden stor förståelse för att förändring tar tid, att det inte ligger i mänsklig makt att lösa alla problem på en gång.

För att vinna deras förtroende måste man öppet redovisa problem, brister och svårigheter. Vi skall visa samhället sådant det är, precis som er utställning visar hurdan verkligheten är för dem som arbetar inom livsmedelsindustrin.

Vi skall redovisa våra idéer och värderingar. Vi är övertygade om att en social utjämning och ett avskaffande av klasskillnaderna leder till ett mera harmoniskt samhälle. Vi är förvissade om att människor i samverkan når bättre resultat än om man ensidigt satsar på individens självhävdelse och egoism.

Vi skall gemensamt fackligt och politiskt ge oss i kast med att i praktisk gärning bekämpa bristerna och genomföra våra förslag.

Vi samlades till kongress i den här salen i oktober 1969 och fastställde ett radikalt och vittsyftande fackligt och politiskt program. Inför valet redovisade vi i Kramforsmanifestet våra reformförslag.

Efter valet sade man: "Nu kommer minoritetsregeringen att lida nederlag. Den kommer att bli beroende av kommunisterna. Dess program får läggas på sophögen." Jag svarade att det väsentliga för oss inte är makten, utan förmågan att genomföra de ting vi lovat våra väljare. Kring de förslagen kommer vi gärna att skapa samförstånd och justera detaljer, men huvudlinjerna kommer vi att hålla fast vid.

Riksdagen är nu slut, och det visar sig att programmet höll. Det blev inte så att vi blev beroende av kommunisterna, utan vi fick stora majoriteter genom stöd från ett, två eller tre av de borgerliga partierna. Vi förlorade någon votering om tre öre i ökat stöd åt författarna och någon votering om vigselrätten, men vi fälldes inte av något nederlag. Det centrala var att vi höll programmet. Vi mötte en splittrad borgerlighet med ett relativt fridsamt centerparti, en mycket argsint höger och ett folkparti som kännetecknas av att Helén grälar som Bohman och röstar som Hedlund.

Vi ville visa att vår demokrati har en grundläggande handlingskraft. Politiken syftar ju till att genomföra någonting, och så länge vi kan genomföra vad vi tycker är riktigt fortsätter vi.

Medan vi gör det förbereder vi nästa steg i reformarbetet. Det sker inte bara genom att några tänkare sitter och funderar i kanslihuset eller i LO-borgen eller på Sveavägen 68, utan det sker genom aktiv medverkan av hela rörelsen. En kongress som denna är en viktig händelse i det svenska samhällslivet. Där samlas valda ombud från hela landet för att diskutera det som har varit men framför allt staka ut riktlinjer för framtiden, peka ut det man tycker är väsentligt och utforma praktiska förslag. Därmed blir en sådan här kongress ett viktigt led i det svenska samhällets fortsatta förändring.

Jag gratulerar er till jubileet, jag hälsar kongressen, och jag yttrycker förhoppningen att i facklig-politisk samverkan det svenska samhällets förändring fortsätter på den demokratiska socialismens grund. (Inhållande bifall.)

Kongressordföranden: Jag vill understryka kongressens tack till Olof Palme. Du har i ett inspirerat tal givit oss en nyttig och lärorik påminnelse om hur viktigt det är att vi gemensamt slår vakt om demokratin. Du har även på ett livfullt sätt skildrat det nära samarbete mellan den fackliga och politiska arbetarrörelsen som behövs för att vi skall nå det mål som vi alla strävar efter.